PREHISTORIE

OUDHEID

3000 v. Chr. 2500 v. Chr. 2000 v. Chr. 1500 v. Chr.

Het Tweede Stadhouderloze Tijdperk

Het Oranjepoortje

‘Dat is vreemd,’ zegt Mirthe, ‘ik zie boven dat kerkpoortje een boom met oranje appels!’ Vader antwoordt: ‘Kijk eens in de folder van onze Oranjewandeling. De kerk waar we nu voor staan is de Grote of Sint Jacobskerk. Door het Oranjepoortje liepen de Friese stadhouders, die in Leeuwarden woonden, de kerk in.’ Jos neemt de folder mee in de kerk en ontdekt nog meer van ons Oranjehuis.

De vrede van Utrecht

Een raadpensionaris

Stadhouder-koning Willem III en Mary hadden geen kinderen. Er was dus geen opvolger. Van die gelegenheid maakten de regenten gebruik om zelf de macht weer in handen te nemen. Het Tweede Stadhouderloze Tijdperk duurde van 1702 tot 1747. Er waren maar weinig mensen, die een stadhouder misten. De gebeurtenissen in Engeland hadden Willem III zo in beslag genomen, dat er weinig tijd overbleef voor de Republiek. Het besturen van ons land kwam aan op de regenten. Vooral raadpensionaris Heinsius was verstandig. Hij had de leiding in de oorlog tegen Frankrijk.

Schutters

Johan Willem Friso

Gravure van de verdrinkingsdood van prins Friso

Johan Willem Friso (1687-1711)

Johan Willem Friso, stadhouder van Friesland en Groningen, was commandant van het leger. Omdat hij afstamde van Jan van Nassau, de oudste broer van Willem van Oranje, zou deze stadhouder misschien Willem III kunnen opvolgen. Maar toen hij in 1711 op weg was naar Den Haag, verdronk hij in het Hollands Diep. Zijn vrouw Maria Louise van Hessen-Kassel, door de Friezen Marijke Meu genoemd, bleef als weduwe in Leeuwarden achter. Zes weken na het overlijden van zijn vader werd Willem Karel Hendrik Friso geboren.

De legers van Lodewijk XIV, de Zonnekoning, waren minder sterk dan hun tegenstanders. Daarom wilde de Franse koning vrede. In 1713 werd de Vrede van Utrecht gesloten tussen Frankrijk, Engeland en de Republiek.
Al dat oorlog voeren had de Republiek veel geld gekost. Het land had behoefte aan rust en vrede. Dan kon er weer geld worden verdiend met handel en ambachten.

Onvrede in stad en land

Leger en vloot verwaarloosd

De Middellandse Zee werd in die tijd onveilig gemaakt door Algerijnse en Marokkaanse zeerovers. Nogal wat Hollandse en Zeeuwse matrozen kwamen als slaaf terecht op de galeien. Anderen werden tewerk gesteld in de wapensmederijen en kruitfabrieken van Noord-Afrika. De Staten-Generaal boden de zeerovers geld aan als zij de Hollandse schepen met rust zouden laten.

Omdat er geen oorlog meer dreigde, werden leger en vloot verwaarloosd. Soldaten en oorlogsschepen kostten immers veel geld. Vestingen werden bouwvallig en kanonnen op de wallen verroestten.

Zwartbaard, een berucht zeerover

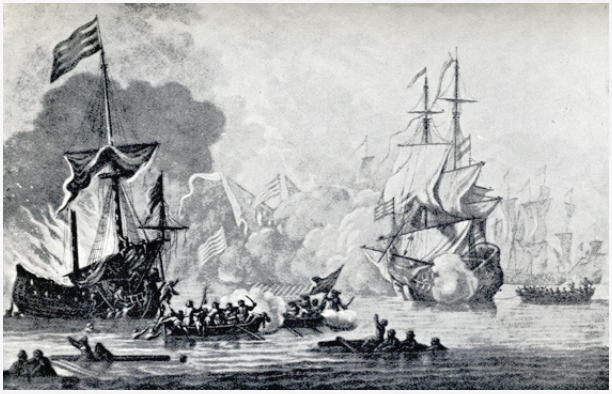

Piraten vallen een schip aan

Nachtwakers

Belastingpachters

De regenten gaven elkaar allerlei baantjes. Dat deden ze natuurlijk vooral om het geld. Zelfs hun kleine kinderen benoemden ze in belangrijke ambten. De vaders ontvingen daarvan het salaris. Ook eenvoudige baantjes leverden heel wat op. Zoontjes van regenten werden benoemd tot nachtwaker, brugwachter of klokkenluider. Maar het eigenlijke werk werd voor een klein loontje door arme kerels gedaan. De rest van de salarissen kwam terecht in de zakken van de regenten.

Het innemen van belastingen werd verpacht. De pachters mochten belasting heffen over alles wat in winkels en op markten verkocht werd. Vooraf droegen ze de belastingpacht af. Daarom mochten zij de geïnde belasting zelf houden. De pachters zorgden ervoor dat ze er veel geld aan overhielden.

Onvrede

Door het volk werd er heel wat gemopperd en geklaagd. Maar dat hielp weinig. De regenten hadden de macht. En mocht er oproer komen, dan werd de schutterij opgeroepen. Met hun vuurwapens zouden ze het opstandige volk tot rust brengen.

Er was nog welvaart in de Republiek. Maar dat betrof alleen een kleine groep regenten, kooplieden en rijke

Schutters van de compagnie van kapitein Reinier Reae

burgers. Veel mensen leefden in armoede. Zij konden hulp vragen bij de diaconie en de armenkas, waaraan welvarende burgers geld gaven.
Buiten de stadsmuren werden de wegen onveilig gemaakt door rondzwervende bedelaars en rovers.

De democraten

De meeste regenten en hun aanhangers vormden de staatsgezinde partij. Het volk was over het algemeen Oranjegezind. Dat gold ook voor veel predikanten. Er kwam nu een derde partij bij. Die bestond uit welvarende burgers. Zij wilden zeggenschap over de regering van steden en gewesten. Deze burgers noemden zich 'democraten'. Voorlopig waren zij bondgenoten van de Oranjepartij. Ze verwachtten dat een nieuwe stadhouder hun wensen wel zou vervullen.

De bewoners van Limburg leefden in grote angst vanwege de 'bokkenrijders'. Veel mensen geloofden dat het duivelswerk was. De rovers, gezeten op zwarte bokken, vlogen volgens hen door de lucht. De bokkenrijders hadden het vooral voorzien op kerken en afgelegen boerderijen. Ze waren berucht om hun wreedheid en roofzucht. De overheid trad hard tegen hen op. Tussen 1720 en 1780 werden meer dan duizend bokkenrijders gevangen en op een gruwelijke manier gedood.

Een stadhouder

De Fransen vallen Zeeland binnen

In 1740 brak opnieuw oorlog uit in Europa. Het ging om de erfenis van de gestorven keizer van Oostenrijk. Bij die erfenis behoorden ook de Zuidelijke Nederlanden. Deze strijd werd vooral in Duitsland

uitgevochten. Ook Frankrijk, Engeland en de Republiek raakten bij de oorlog betrokken. In 1747 trokken de Fransen Zeeuws-Vlaanderen binnen en veroverden het stadje Sluis. Zelfs Bergen op Zoom werd belegerd. In Zeeland begon het volk nu om Oranje te roepen.

Willem IV stadhouder

Het duurde niet lang of de Staten van Holland, Zeeland, Utrecht en Overijssel benoemden Willem Karel Hendrik Friso tot stadhouder. De Staten van Groningen, Friesland, Drenthe en Gelderland hadden dat al eerder gedaan. Voor het eerst was er nu één stadhouder voor alle gewesten. Willem IV, zoals hij voortaan heette, werd ook opperbevelhebber van leger en vloot. Verder werd bepaald dat niet alleen zonen, maar ook dochters de stadhouder konden opvolgen. Willem IV werd erfstadhouder.
In 1748 kwam er een einde aan de oorlog.

Herman Boerhaave (1668-1738)

Ook in deze tijd waren er bekende geleerden, schilders en dichters. Ze konden echter niet in de schaduw staan van die uit de Gouden Eeuw, zoals Rembrandt of Revius. Een uitzondering was Herman Boerhaave, een Leidse professor in de geneeskunde. Van heinde en ver kwamen studenten naar Leiden om bij hem te studeren.

Waarschuwende stemmen

Er kwamen in deze tijd steeds meer predikanten, die vertelden dat je deugdzaam moest leven. Wie braaf leeft en het Opperwezen vreest, is welzalig. De predikanten van de Nadere Reformatie waarschuwden voor deze dwaalleer. Ze preekten de gereformeerde leer van zonde en genade, zoals bijvoorbeeld:

Abraham Hellenbroek (1658-1731)

Hij schreef voor de catechisatie het nog steeds gebruikte vragenboekje *Voorbeeld der Goddelijke Waarheden*.

HET
GEKROOKTE RIET,
OF
HONDERT-VYF-EN-VEERTIG
PREDICATIEN
OVER
MATTHEUS XII 20, 21.
DOOR DEN EEUWIGEN HEERE
BERNARDUS SMYTEGELT,
IN MIDDELBURG,
BY MARCUS LEPELS

Bernardus Smytegelt (1665-1739)

Hij was een geliefd predikant uit Middelburg. Zijn preken worden nog steeds gelezen. Bekend is zijn boek *Het gekrookte riet*.